

Sluit je aan

We bedriegen onszelf over wie we zijn, zegt filosoof Joep Dohmen

22 februari 2023, Kimberly van den Hengel

→ Lees → **Filosofie**

Een van de grootste risico's van onze tijd is dat we een leugenachtig bestaan leiden, waarin we onszelf bedriegen over wie we zijn, volgens filosoof Joep Dohmen. We zijn niet meer gewend om na te denken over onszelf en dat maakt ons kwetsbaar voor onwenselijke beïnvloeding van buitenaf. In zijn boek 'Iemand zijn' betoogt hij dat het van levensbelang is om jezelf vorm te geven, en het leven je elke dag opnieuw toe te eigenen. In deze tijd is dat geen kattenpis. "Onze cultuur produceert vooral halfslachtige mensen met weinig zelfbeheersing, een beperkte oriëntatie en een vliesdun laagje moraal."

Hoe is je leven verlopen en wie ben je geworden? Ben je vooral toeschouwer geweest bij de gebeurtenissen, of heb je gaandeweg zelf het heft in handen genomen? Dit zijn de meest prangende vragen die we ons kunnen stellen als we de vrijheid willen hebben om ons eigen leven te leiden, schrijft filosoof Joep Dohmen in zijn magnum opus *Iemand zijn. Filosofie van de persoonlijke vorming*. En we willen niets liever, maar het is ons door de sturing en verleiding van technologie, media en markt nog nooit zo moeilijk gemaakt. Het boek is de kroon op zijn levenslange toewijding aan de levenskunst, het eeuwenoude filosofische idee dat een mens niet vanzelf een goed leven leidt, maar dat daar aandacht, een ontwikkelde kijk op het leven, oefening en vooral zelfkennis voor nodig zijn.

Zelf de regie over je leven nemen, en daarin zowel autonoom als verantwoordelijk zijn. Daar draait het om. En dat betekent dat je je eigen, weloverwogen keuzes maakt en tegelijk ook voortdurend betrokken blijft bij mens en aarde. Pas als we zelf onze opvattingen over het leven en ons handelen ontwikkelen, kunnen we volgens de door Dohmen geciteerde filosoof Isaiah Berlin 'iemand' zijn, en niet 'niemand', dus "geen ding, geen slaaf, geen slachtoffer." Want, schrijft Berlin: "Ik wil dat mijn leven en mijn beslissingen van mijzelf afhangen, niet van om het even van welke krachten vanbuiten."

▫ "Ik wil iemand zijn, niet niemand." - Isaiah Berlin

Het zijn de enorme krachten die vandaag op ons inwerken en de noodzaak daar weerstand aan te bieden, waar Dohmen zich zorgen over maakt. We staan onder druk van een krachtenveld van technologie, maatschappij en media, die de plek van de oude kaders van traditie, moraal en religie in de samenleving hebben ingenomen. "Die krachten zijn niet gericht op een zinvol mens-zijn, maar op productie en consumptie. Deze machinerie creëert een eindeloze stroom verlangens en doet ons geloven dat we losers zijn als we niet de nieuwste smartphone bezitten of de laatste Nikes dragen. Het is de vraag of wij onder deze enorme uitdagingen nog wel vorm kunnen geven aan onszelf."

deze enorme systeemwaaier nog wel vorm kunnen geven aan onszen.

Waarom is die aangewakkerde koopdrift niet te verenigen met de wil om onszelf vorm te geven?

“De Franse pedagoog Philippe Meirieu zegt dat de gril, oftewel dat wat willekeurig in je opkomt, het organiserende principe is geworden van onze samenleving. Zoals je weet zijn kleine kinderen grillig en van nature op zichzelf gericht. Ze moeten onmiddellijk eten en drinken en eisen alle aandacht op. Opvoeding moet kinderen in eerste instantie leren praten en lopen, en vervolgens hun grillen leren bedwingen. Maar onze samenleving organiseert zich rondom het principe: ‘doe waar je zin in hebt’ en ‘vrijheid, blijheid’. Terwijl het schijnt dat we vrij zijn, worden we in feite aangestuurd. We moeten onze grillen vervangen door intrinsieke motivatie.”

Juist nu is zelfkennis van levensbelang, schrijft u.

“De filosofie is van oorsprong een vormingsleer: het is de liefde voor en het verlangen naar praktische wijsheid. Socrates vroeg de Grieken al door welke verlangens zij zich lieten leiden. Het cruciale verschil is dat traditionele kaders van moraal en religie in onze tijd zijn weggevallen en we onze eigen kijk op het leven moeten ontwikkelen. Het is niet zo dat vroeger alles beter was: toen hadden we weer andere problemen. Vandaag leven we in een tijd van overvloed, maar met een armoede aan diepgang. Onze intrinsieke motivatie staat onder druk. Zelfkennis betekent dat je weet wat je wil en inziet wat jou te doen staat.”

U schrijft dat we een leugenachtig bestaan leiden en onszelf bedriegen over wie we zijn. Wat bedoelt u daarmee?

“De grote valkuil van onze cultuur is dat we o zo graag iemand willen zijn, dat we het liefst de erkenning door anderen zouden willen manipuleren. We denken dat als je door de buitenwereld erkend wordt, door roem, rijkdom en status te verwerven, dat je dan iemand bent. De grote leugenachtigheid is de bewuste keuze om iemand *te zijn* door iemand *te schijnen*.”

“Wij zijn niet gewend om na te denken over onszelf, op de elementaire zin van zelfhulpboekjes of lifecoaches na. De bestaande zelfhulp literatuur biedt geen integrale vormingsleer en heeft te weinig oog voor de maatschappelijke context. Om te beginnen moeten we ons meer bewust worden waar we vandaan komen: hoe ben je zelf opgevoed? Heb je genoeg zelfvertrouwen opgedaan? Welke morele houding heb je meegekregen? Vervolgens, wat heeft het onderwijs jou gebracht, wat heb je opgestoken? Ten slotte moet je nagaan welke speelruimte je nu hebt. Je moet weten waar je staat en hoe je verder kunt.”

“We leiden een leugenachtig bestaan als we ervoor kiezen om iemand *te zijn* door iemand *te schijnen*.”

Stellen we deze vragen dan niet?

“We leven in een individualistische cultuur, waar het ‘ik’ vooropstaat, maar het ontbreekt aan een cultuur van het zelf. Die komt tot stand door opvoeding en onderwijs, waarin je tot persoon gevormd wordt. In de leefwereld van nu is de relatie met ouders geen gezagsrelatie meer, maar een onderhandelingshuishouding. De betrekkingen zijn vooral informeel en de meeste ouders zitten met hun handen in het haar hoe ze hun gezag moeten uitoefenen. Jongeren zijn een groot deel van de dag online. De technologische overmacht ondermijnt samen met het gebrek aan ouderlijk gezag de actuele

pedagogische missie.”

“Echt doordringen tot jezelf zorgt dat je steviger en weerbaarder in de wereld komt te staan, zodat je niet door onwenselijke krachten wordt beïnvloed.”

Welke consequenties heeft dat?

“Dat jongeren niet toekomen aan de poging zichzelf toe te eigenen, waarmee ik bedoel dat ze kunnen ontdekken wat er in hen zelf leeft en de rust vinden om zichzelf te ontwikkelen. Echt doordringen tot jezelf zorgt dat je steviger en weerbaarder in de wereld komt te staan. Een eigen leven kunnen leiden betekent dat je je niet laat onteigenen door markt of technologie, en dus niet door onwenselijke krachten wordt beïnvloed. Maar de smartphone is inmiddels nauwelijks nog uit het klaslokaal te weren, en dat terwijl de afleiding zó sterk is, dat de aandachtspanne verslapt en het onderlinge gesprek onmogelijk wordt. Zowel de overheid als de schoolleiding, onderwijzers en ouders zijn onverantwoord bezig.”

**Altijd Aan
Podcastserie met
Romane Rodriguez**

Waarin ze onderzoekt hoe we
door de smartphone altijd aan...

Er ligt dus ook een belangrijke taak voor het onderwijs?

“Het is noodzakelijk dat er meer visie op persoonsvorming in het onderwijs komt, om jongeren tot autonome en geëngageerde mensen te ontwikkelen. Ik geef les en zie dat jonge mensen tegenwoordig bovenmatig geïnteresseerd zijn in hun smartphones, maar nauwelijks in de kwaliteit van hun eigen leven, van de samenleving, democratie of milieu. Daar moet een enorme brug worden geslagen. Door met hen te spreken over vragen als wie je bent en wat je belangrijk vindt in het leven, kunnen ingangen worden gevonden om over hun plek in de wereld te spreken. Daarom vind ik dat persoonsvorming aan burgerschapsvorming vooraf moet gaan.”

Een 'zelf' hebben gaat niet vanzelf?

“Erasmus zei al: ‘Mensen worden niet geboren maar gevormd.’ Als je geboren bent, ben je dus quasi nog niks. Dat kun je aan een baby zien. Een baby huilt en er moet van alles mee gebeuren: hij moet gevoed worden, leren lopen en zelfvertrouwen krijgen. Als puber ontdek je dat de meeste ideeën van jouw ouders afkomstig zijn. Daar ga je over nadenken en dan probeer je langzaam mondig te worden. Dat zie ik als een integraal proces, omdat verschillende aspecten van een persoon met elkaar vervlochten zijn: het denken, het voelen, het willen en het kunnen, evenals het door anderen beïnvloed worden. We zijn als persoon een soort hybride wezen, dat zowel denkt en handelt, alsook zijn eigen houding steeds opnieuw kan evalueren.”

Als je zoveel bezig bent met je eigen vorming, loop je dan het risico te veel met jezelf bezig te zijn?

“Identiteitsvorming gaat zowel om introspectie als om dialoog, om relationele autonomie. Die vindt plaats in het leven van alledag. Op je werk, in het overwegen van wat je eigenlijk aan het doen bent, in je vriendschappen, in de manier waarop je met elkaar of met dieren omgaat, of hoe je je probeert in te zetten voor het klimaat. Daarin voltrekt zich je eigen vorming, en dus niet op het droge.”

U schrijft dat je om ‘iemand te zijn’ respect moet hebben, empathisch en open moet zijn, alsook vastberaden, moedig, bescheiden, geduldig en gelaten. Is dat niet te veelvuldig?

“Je wijst hier op het belang van deugdvorming. Inderdaad vraagt het veel om vandaag een geslaagd leven te willen leiden. Maar je moet die poging niet zien als een stapeling van eisen. Persoonsvorming gaat over de innerlijke afstemming van je zelfbeeld, van wat je echt wilt en het oefenen in deugden die daarbij passen. Als ik het heb over ‘halfslachtige mensen’, dan bedoel ik dat onze neoliberale cultuur absoluut niet geïnteresseerd is in de kwaliteit van ons persoonlijke leven.”

“De waarde en de beloning van innerlijke vorming zit erin dat je je rol als mens veel beter kunt spelen.”

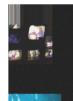
Welke kwaliteit geeft persoonsvorming wél aan dat persoonlijke leven?

“De waarde en de beloning van innerlijke vorming zit erin dat je je rol als mens veel beter kunt spelen. Dat zit in de gesprekken die je met andere mensen voert en de vriendschappen die je doorleeft, de manier waarop je kunt genieten van films of natuur, maar ook in de manier waarop je in het leven kunt uitschijnen

van niets of natuur, maar ook in de manier waar op je je beroep kunt uitoefenen. We spelen voortdurend allerlei rollen, als ouder, als collega, of als vriend, maar ook ten opzichte van jezelf. En in tal van die rollen falen, maakt mensen ongelukkig. Ik weet zeker dat veel mensen hun rol beter willen spelen, maar niet weten hoe ze dat moeten doen."

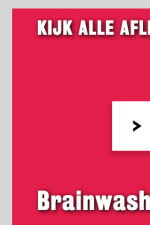
Gaat het bij iemand proberen te zijn uiteindelijk ook over geluk?

"Bij Aristoteles is geluk dat je leven langzaam lukt, in de zin dat je je deugden beter ontwikkelt. Bij hem is geluk *flourishing*, oftewel bloeien. Deugdvorming betekent dat als je in een situatie komt waarin je moed gevraagd wordt, je dan ook echt moedig kunt zijn. Of dat je erin slaagt om geduldig te zijn, als iets niet meteen lukt. Gelukkig zijn betekende voor hem dat je leven gaat lukken. Maar wat zou geluk vandaag kunnen of zelfs moeten zijn? Vandaag hebben wij niet langer zo'n natuurlijk mensbeeld als Aristoteles. Wij kunnen pas gelukkig worden en iemand zijn als het ons lukt om te leven in overeenstemming met wat we echt waardevol vinden. Wij voelen heel goed dat we beter kunnen dan we doen."

Meer van dit soort verhalen?
Meld je aan voor onze nieuwsbrief

Uitgelicht

Over Brainwash

Brainwash Festival

HUMAN

Nieuwsbrief

Privacyverklaring

Brainwash is een vrij toegankelijke vindplaats waar je buiten de waan van de dag denkers, schrijvers, journalisten en kunstenaars tegenkomt die stilstaan bij persoonlijke en maatschappelijke vraagstukken. In verschillende dossiers vol video's, podcasts en artikelen ontdek je een schat aan onverwachte ideeën. Eigenlijk alles wat je nodig hebt als je zoekt naar je eigen weg in deze complexe wereld en zelf wilt bepalen wat je vindt.

